

📁 DOSYA | MAKALE

Bilime muhalafet

ENİS DOKO

“

Bilimin tek bilgi kaynağı olduğunu iddia eden bilimselcilik ideolojisine karşı çıkmak, bilimin bir bilgi kaynağı olduğunu reddetmeyi gerektirmez. Evet, bilim tek bilgi kaynağı değildir ama söz konusu fiziksel dünya olduğu zaman çok önemli bir bilgi kaynağıdır.

DOSYA

Bundan 40 yıl önce meşhur bilim kurgu yazarı ve bilim insanı Isaac Asimov "Cehalet Kültü" isimli bir yazı kaleme almıştı. Bu yazıdan çarpıcı bir bölüm paylaşmak istiyorum:

"Amerika Birleşik Devletleri'nde bir cehalet kültü var ve her zaman da olmuştur. Anti-entelektüalizmin gerilimi, demokrasinin "benim cehaletim de senin bilgin kadar iyi" anlamına geldiği şeklindeki yanlış fikirden beslenerek, siyasi ve kültürel hayatımızda dolambaçlı bir yol olmuştur."

Asimov'u rahatsız eden "Benim cehaletim de senin bilgin kadar kabul görmeye değer" fikri ne yazık ki bizde de, özellikle sosyal medyada epey yayılmaya başladı. İyi ama Kuran'ın dilini kullanarak sorarsak hiç bilmeyenin fikri ile bilenin fikri bir olabilir mi? Şüphesiz cevap hayır. Ancak ne yazık ki delillerle, yıllarca yapılan gözlemlerle elde edilen, konuştuğu konuda uzmanlaşmak için yıllarca zaman harcayan bilim insanlarının elde ettiği sonuçlarla, bir konuda internette okuduğu bir blog yazısı ile çeşitli bilimsel kanaatler oluşturup bunları paylaşan insanların kanaatlerini bir tutma eğiliminde olabiliyoruz.

Küresel ısınmadan, nükleer enerjinin gerekliliğine, çocukların çiçek aşısı olması gerektiğinden aya gidilebileceğine kadar çok sayıda bilimsel konuya itiraz eden insanlar ne yazık ki köşe yazarlarından, televizyona bilim insanları ile eş değer statüde çıkarılmasının ötesinde, bu görüşleriyle bazen daha çok yer bulabiliyorlar. Bu kişiler delil vermeye ihtiyaç duymadan, ya

da basit birkaç anekdotla yıllarca büyük emeklerle oluşturulmuş bilimsel literatüre karşı çıkabiliyorlar.

Sübjektif yeni disiplinler

Elbette Asimov'un deyimi ile bu anti-entelektüalizmin çok sayıda nedeni var. Bazısı reyting gibi ekonomik kaygılar. Ancak bu yazıda bu sorunlu durumun iki akademik boyutu da bulunan kökenini ele almak istiyorum: Bilim çalışmaları disiplini ve dinle-bilimin çatıştığını düşünen muhafazakârlar.

Birinci boyut ilginç bir şekilde sosyal bilimciler arasında yaygın. Geleneksel olarak bilim felsefesi ve epistemoloji bilimin nesnel olduğunu varsayar ve bilimin bunu hangi metotlarla elde ettiğini anlamaya çalışır. Benzer bir durum geleneksel bilim sosyolojisi için de geçerliydi, bilim sosyologları bilim dünyasının sosyal yapısını anlamaya çalışır, buna karşılık kabul gören bilimsel teorilerin içeriğini sosyal yapılarla anlamaya çalışmazdı. Ancak 1960'lardan sonra bilimsel çalışmalar adı verilen yeni disiplinler ortaya çıkmaya başladı. Bu disiplinler bilimsel kuramların içeriğini maddi ve nesnel koşullarla değil, sosyal ve sübjektif olgularla açıklamaya çalıştılar. Şaşırtıcı değil ama bugün çoğu bilimsel çalışma delillerle değil, siyasi ya da ekonomik implikasyonları ile değerlendirilebiliyor.

Bilim çalışmaları disiplinin kökeni 1962 yılında fizikçi Thomas Kuhn'un Bilimsel Devrimlerin Yapısı isimli eserinde aranır. Kuhn bilim tarihinden, özellikle de astronomi tarihinden hareketle çok popüler bir

DİNİ BİLİME RAKİP OLARAK SUNMAK, BİLİMİN HER BAŞARISININ DİNE İNDİRİLEN BİR DARBE OLDUĞU İZLENİMİ YARATIR. OYSA DİNİN TOPLUMSAL ALGISINA ZARAR VEREN BU YAKLAŞIM TAMAMEN YANLIŞTIR. TAM TERSİ BİLİMİN KEŞFETTİĞİ HER YENİ HAKİKAT DİNDAR BİRİ İÇİN BİR ZAFERDİR.

terim olacak bilim paradigması kavramını ortaya attı. Kuhn'a göre bilim tarihi bize bilimlerin iki aşamadan oluştuğunu göstermiştir: Normal bilim ve bilimsel devrim. Normal bilim döneminde bilim insanları dogmatik bir biçimde paradigmayı takip eder, onu kullanarak bilim içerisinde açığa çıkan bulmacaları çözmeye çalışırlar. Bu süreçte kimse paradigmayı sorgulamaz, paradigma yaşlı bilim insanları tarafından genç bilim insanlarına öğretilen bilimin temel inanç ve metotlarıdır.

"Gerçekleri" oluşturan kabile benzeri yapılar

Aslında Kuhn çalışmalarının hiçbir yerinde paradigma kavramını tanımlamaz. Kuhn'a göre bilim insanlarının başarısızlığından paradigma değil bilim insanları suçlu bulunur. Ancak zamanla çözülemeyen bulmacaların sayısı artar ve kriz yaşanır, kriz eski paradigmanın atılıp yerine yeni paradigma gelmesi ile bilimsel devrimle sonuçlanır. Kuhn radikal bir şekilde iki paradigmanın aynı anda var olmadığını ve karşılaştırılmadığını iddia etti. İki paradigma karşılaştırılmadığına göre bilimde mutlak bir ilerlemeden söz edilemezdi.

Kuhn'un bu iddiaları Popper, Feyerabend, Lakatos ve Laudan gibi çok sayıda bilim felsefecisi tarafından sıkı bir şekilde eleştirildi. Bilim tarihçileri mesela genetiğin ortaya çıkması gibi bir takım bilimsel devrimlerin kriz sonucu ortaya çıkmadığı ya da kalori ile kinetik teori paradigmasının aynı anda fizikte var olması gibi aslında Kuhn'un bilim tarihi anlayışını yanlışlayan örnekler sundular.

DİNİN BİLİME MUHALEFET ETME GİBİ BİR MİSYONU YOKTUR. DİNİN TEK GEÇERLİ BİLGİ KAYNAĞI OLDUĞU İDDİASI DA YOKTUR, ZATEN BU DA TERSİNE BİR BİLİMCİLİK OLACAKTIR. İMAM GAZALİ BÖYLESİ YAKLAŞIMLARDA BULUNAN DİNDARLARIN, ATEİSTLERDEN DAHA ÇOK DİNE ZARAR VERDİĞİNİ SÖYLER.

Bilim felsefesi daha olasılıksal yaklaşımlar benimsedi. Kuhn'un görüşleri günümüz bilim felsefesinde etkili olsa da, yaygın olarak olduğu hali ile kabul edilmez.

Kuhn'un fikirleri bilim çalışmalarında çok etkili oldu ve radikal bir toplumsal inşa tezi ortaya çıktı. Bu tezin kökeni Edinburg üniversitesindeki sosyologların başını çektiği güçlü programdı. Programın en önemli temsilcileri Barry Barnes, David Bloor, Harry Collins ve Steven Shapin'di. Bu okul "metodolojik göreliliği" benimsedi ve bütün bilimsel bilgiyi sosyal faktörlerle açıklamaya kalkıştı.

Kuhn hiçbir zaman güçlü programı benimsemedi ve görüşlerinin onlar tarafından çarpıldığını iddia etti. Onlara göre bilim adamları, sosyal süreçlerin bir sonucu olarak gerçekleri üretirler, bu sonuçlar bağımsız nesnel bir dünyanın ürünü değildir. Güçlü program 90'lara doğru Latour ve başka bazı antropologların Nobel ödülü kazanan laboratuvarları incelemesine yol açtı. Bu antropologlar bilim adamlarının günlük etkileşimlerinin "gerçekleri" oluşturmak için bir kabile benzeri sosyal etkileşimlerle çalıştığını "keşfettiler".

Bilim bir tür toplumsal inşa mı?

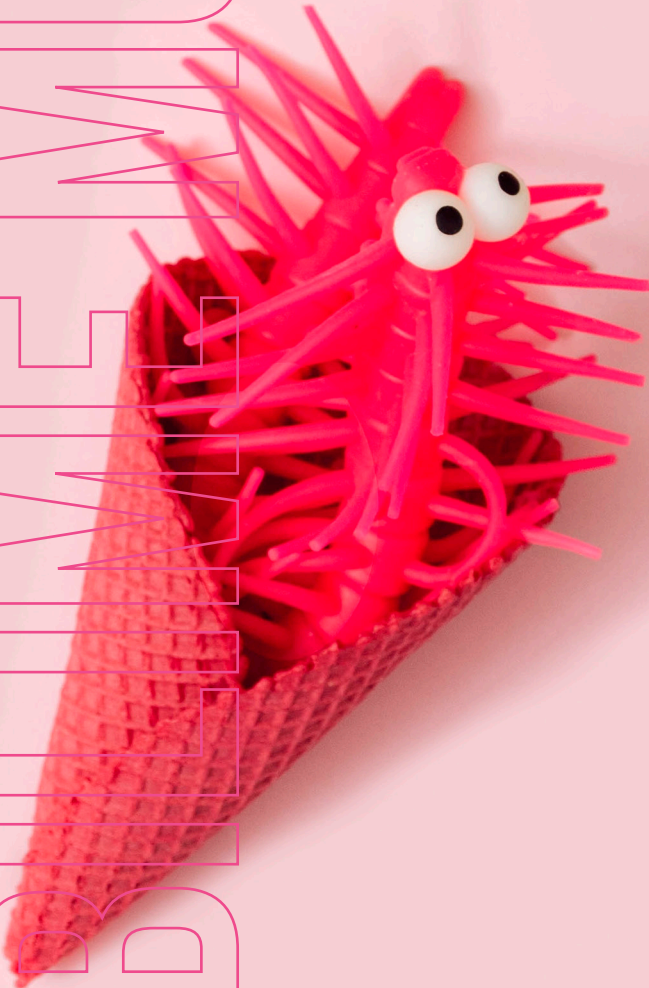
Bilimin bir çeşit toplumsal inşa olduğu ve nesnel bilgi vermediği tezi başka çok sayıda sosyal hareket tarafından ilgi ile karşılandı. Keller ve Haraway gibi feministler, feminist epistemolojiyi kullanarak bilimin beyaz erkek egemen sistemin bir ürünü olduğunu iddia ettiler.

Toplumsal inşa tezi, Foucault, Baudrillard, Deleuze ve Guattari gibi post-yapısalcı ve post-modern düşünürler tarafından da farklı bir zeminden savunuldu.

1990'lara kadar bilim dünyası çoğunlukla bilim çalışmalarını görmezden geldi, ancak bu tarihlerden sonra başta biyolog Paul Gross ve matematikçi Norman Levitt olmak üzere çok sayıda bilim insanı bilim çalışmalarına sert eleştirilerde bulundular. Bu eleştiriler bilim çalışmaları grubundan sert bir şekilde karşılık buldu. Bu dönemde iki grup arasındaki tartışma "Bilim Savaşları" terimi ile ifade edilmektedir.

Bilim savaşlarının en can alıcı olayı fizikçi Alan Sokal'ın bilim çalışmalarına yaptığı saldırı oldu. Sokal da sol kanatta yer alan bir bilim insanıydı, ancak o Noam Chomsky ve Barbara Epstein gibi çok sayıda sol görüşlü akademisyen gibi bilime yapılan bu saldırıların sola zarar verdiği kanaatindeydi. Bu motivasyonla Sokal bilim çalışmalarının meşhur dergisi Social Text'te yayınlama niyeti ile bir makale kaleme aldı. Makale kuantum kütle çekim kuramının ilerici bir siyasi potansiyele sahip olduğunu iddia ediyordu.

Sokal gibi bir fizikçinin bilimin toplumsal inşa olduğunu iddia eden bir makale yazması, Social Text editörlerinin iştahını kabarttı ve makale yayınlandı. Ancak editörlerin farkında olmadığı şey aslında Sokal'ın onlara bir oyun oynadığıydı. Aslında kaleme aldığı makale, anlamsız ve saçma cümlelerden oluşan, herhangi bir tutarlı pozisyonu savunmayan bir yazıydı. Sokal açıkça Social Text ile dalga geçiyordu,

DOSYA

ama editörler bunu fark edememişlerdi.

Tarihe Sokal olayı olarak geçen kandırmaca, Social Text ve bilimin toplumsal inşa olduğunu iddia eden akademisyenlerin siciline büyük zarar verdi. Üstelik olay basında da ciddi yer buldu, Sokal en azından popüler kültürün gözünde bilimin toplumsal inşa olduğu söylemine yıkıcı bir darbe vurdu.

Kanıtları yok etmek için...

Çarpıcı bir biçimde 2004 yılında bilim çalışmalarının en meşhur isimlerinden Bruno Latour, Sokal ve Chomsky gibi solcuların tespitlerini zamanın haklı çıkardığı kanaatine vardığını açıkladı. Batıda aşırı sağda gözüken küresel ısınmanın reddedilmesi, alternatif tıbbın geleneksel tıp ile aynı muameleyi görmesi, komplo teorilerinin yaygınlığı Latour'a göre doğrudan onların bilime yaklaşımlarından etkilenmiştir.

Latour bu konulardaki endişelerini ve bilim araştırmalarındaki rolü ile ilgili pişmanlıklarını şöyle anlatmaktadır: "Tehlikeli ekstremistler, hayatlarımızı kurtarabilecek zor kazanılmış kanıtları yok etmek için aynı toplumsal inşa argümanlarını kullanıyorlar. Bilim çalışmaları olarak bilinen bu alanın oluşturulmasına katkı sağlamakla hata mı etmişim? Söylediklerimizi gerçekten kasıtlı söylemek yeterli mi?"

Ne yazık ki Latour'un bu farkındalığı Türkiye'deki bilim karşıtı bazı sosyal bilimciler tarafından paylaşılmamaktadır. Bilim düşmanlığı ne yazık ki topluma ciddi zararlar verebilmektedir. Latour'un dikkati çektiği küresel

**BİLİMİN
TEK BİLGİ
KAYNAĞI
OLDUĞUNU
İDDİA EDEN
BİLİMSELÇİLİK
İDEOLOJİSİNE
KARŞI ÇIK-
MAK, BİLİMİN
BİR BİLGİ
KAYNAĞI
OLDUĞUNU
REDDETMEYİ
GEREKTİR-
MEZ. EVET, Bİ-
LİM TEK BİLGİ
KAYNAĞI DE-
ĞİLDİR AMA
SÖZ KONUSU
FİZİKSEL DÜN-
YA OLDUĞU
ZAMAN ÇOK
ÖNEMLİ BİR
BİLGİ KAYNA-
ĞIDIR.**

ısınma, mesela, ciddiye alınması gereken bilimsel bir bulgudur; ciddiye alınmaması durumunda milyonlarca kişinin ölümüne neden olabilir.

Bilim başarıları ile kendisini ispatlamış bir disiplindir. Çok sayıda hastalığı yenmiş, etkili tarım yöntemleri ile gıdayı ucuzlatmış, teknoloji ile hayatımızı kolaylaştırmıştır. Bu kadar keskin öngörü yapabilme gücüne sahip olduğunu ispatlayan bilimi ciddiye almamak, geçmişteki bu başarıların tamamen tesadüf olduğuna inanmaktır. Ancak bu kadar düşük ihtimalli bir tesadüfe inanmak makul değildir. Dolayısı ile büyük ihtimal bilimin gelecekle ilgili öngörülerini gerçekleştirecektir; insanlık bu öngörülere uygun hareket etmezse ciddi zararlar görebiliriz.

Dinin bilime muhalefet misyonu yoktur

Yazının bu son bölümünde ikinci bilime muhalefet eden damara göz atmak istiyorum. Bu, dini motivasyonlarla bilime karşıt olan muhafazakârlardan oluşan bir damardır. Müslümanların büyük çoğunluğu bilimle dinleri arasında bir çatışma görmezler, nitekim bu alanda çalışma yapan bir akademisyen olarak benim kanaatim de bu yöndedir. Ancak bazı muhafazakârlar ne yazık ki bilimin dinin rakibi olduğunu düşünerek bazen bilimsel konularda bile dini argümanlarla bilimsel çalışmalara saldırabiliyorlar.

Bilim insanlarının bazen bilim dışındaki alanlarda uzman sıfatı ile konuştukları ve bunun yanlış olduğu, bir başka çeşit anti-entelektüalizm olduğu doğrudur. Ancak bu aynı bilim insanlarının kendi alanlarında konuştukları

iddiaları ciddiye almamak için bir gerekçe değildir. Dawkins'in dinle ilgili kanaatlerinin büyük çoğunluğu saçma ve dogmatiktir, ama alanı olan zoolojideki tespitleri dikkate alınmalıdır ve karşı çıkılacaksa da bilimsel çalışmalarla karşı çıkılmalıdır.

Bilimin tek bilgi kaynağı olduğunu iddia eden bilimselcilik ideolojisine karşı çıkmak, bilimin bir bilgi kaynağı olduğunu reddetmeyi gerektirmez. Evet bilim tek bilgi kaynağı değildir, ama söz konusu fiziksel dünya olduğu zaman çok önemli bir bilgi kaynağıdır.

Dini bilime rakip olarak sunmak, bilimin her başarısının dine indirilen bir darbe olduğu izlenimi yaratır. Oysa dinin toplumsal algısına zarar veren bu yaklaşım tamamen yanlıştır. Tam tersi bilimin keşfettiği her yeni hakikat dindar biri için bir zaferdir. Peygamber Efendimizin de beyan ettiği gibi "Hakikat Müslüman'ın yitik malıdır, onu nerede bulursa orada alır". Kuran içerisinde bilim yapmayı ve akletmeyi teşvik eden çok sayıda ayet vardır. Din adına bilime karşı çıkmak bu ayetleri de görmezden gelmek, Kuran'ın delille konuşma çağrısına uymamak demektir.

Dinin bilime muhalefet etme gibi bir misyonu yoktur. Dinin tek geçerli bilgi kaynağı olduğu iddiası da yoktur, zaten bu da tersine bir bilimcilik olacaktır. İmam Gazali böylesi yaklaşımlarda bulunan dindarların, ateistlerden daha çok dine zarar verdiğini söylemekte, bu kişiler için cahil dostlar ifadelerini kullanmaktadır. Neyse ki bu bilim karşıtı yaklaşım İslam düşünce geleneğinde önemli bir yere sahip değil.